

Bugajski, Julian

"Joseph Maria Baernreither (1845-1925).
Der Werdegang eines
altösterreichischen Ministers und
Sozialpolitikers", Herald Bachmann,
Neustadt a. d. Aisch 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/4, 773-774

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Herald Bachmann, *Joseph Maria Baernreither (1845—1925). Der Werdegang eines altösterreichischen Ministers und Sozialpolitikers*, Kommissionverlag Ph. C. W. Schmidt, Neustadt a.d. Aisch 1978, s. 178.

Nakładem mało znanej, oficyny wydawniczej P. C. W. Schmidta ukazała się niniejsza dysertacja, poświęcona J. M. Baernreitherowi, postaci mało znanej polskim historykom. Tymczasem, jak podkreśla recenzent tej książki¹ postać Baernreithera przewija się przez całe dzieje Austro-Węgier i to w paru aspektach: jako prawnik, intelektualista i pisarz, jako aktywny i rzutki parlamentarzysta i wreszcie jako mąż stanu — minister w dwóch gabinetach.

Harald Bachman, autor książek poświęconych problematyce Czech i Moraw w ramach monarchii Habsburgów, w toku kilkuletnich studiów prowadzonych w archiwach Wiednia, Pragi, Berlina, Koblencji i Norymbergi, zgromadził bogaty materiał, który złożył się na pracę wykraczającą poza ramy studium biograficznego, stanowiącą interesujący przyczynek do dziejów Austro-Węgier w ich schyłkowym okresie, historii myśli społecznej i systemu prawa.

Zakres poruszanych problemów charakteryzują tytuły rozdziałów: „Der Parlamentier Baernreither — ein Kritiker des alten Staates”; „Die Nationalitätenpolitik in Zisleithavien”; „Neue Arbeiten zur Sozialreform Österreichs”; „Baernreither und die Aussenpolitik Österreichs -Ungars vor 1914” oraz „Schlussgedanken”.

Baernreither wywodził się z Niemców sudeckich; jego ojciec w połowie XIX wieku doszedł do znacznej fortuny jako przemyslowiec — cukrownik. Syn w wieku lat 18 ukończył klasyczne gimnazjum w Pradze, wynosząc z ławy szkolnej zainteresowania dla kultury antycznej, literatury i sztuki.

W roku 1864 podjął studia prawnicze w Heidelbergu. Należał tam do korporacji „Teutonia”, co nie pozostało zapewne bez wpływu na jego młodzieńczą ideologię. Jego mentorami teoretycznymi byli historyk Ludwik Häuser (a więc pośrednio też Savigny) oraz Johann Kaspar Bluntschli — wybitny teoretyk państwa i prawa państwowego, przedstawiciel szkoły organicznej i rzecznik konserwatywnego politycznego. W latach 1868/69 Baernreither kontynuował studia na Uniwersytecie Praskim, gdzie też w roku 1871 uzyskał promocję na stopień doktora *juris utriusque*. Podjął następnie pracę w sądownictwie i zamierzał poświęcić się badaniom nad prawem procesowym, w początkach jednak lat osiemdziesiątych znalazł się pod wpływem koncepcji Ludwika Josepha Brentano („Lujó”) — niemieckiego ekonomisty i polityka gospodarczego, przedstawiciela „socjalizmu z katedry” i tzw. młodszej szkoły historycznej, badaczka zajmującego się kwestią robotniczą.

Dalsze zainteresowania teoretyczne i główne dziedziny aktywności społecznej i politycznej Baernreithera wyrosły niejako w przecieciu się tych dwóch sprzecznych wydawałoby się koncepcji. Stał się on — jak podkreśla Bachmann — rzecznikiem konserwatywnej rewolucji, której celem miało być zintegrowanie cennych tradycji monarchii ze współczesnymi ideami postępu społecznego. Inspiracją dla tego typu koncepcji stał się wyjazd do Anglii, gdzie Baernreither badał sytuację demograficzno-społeczną, działalność związków zawodowych, a także wpływy socjalizmu utopijnego, doktryny marksistowskiej i innych koncepcji teoretycznych na klasę robotniczą. W tym okresie doszło do osobistego zetknięcia się Baernreithera z Fryderykiem Engelsem.

Okrzyknięty „socjalistą” Baernreither, jakby na ironię w roku 1878 został deputowanym do czeskiego Sejmu Krajowego w kurii wielkiej własności ziemskiej, ponieważ odziedziczył po ojcu znaczne dobra w zachodnich Czechach. Tak rozpoczęła się jego kariera parlamentarzysty, której kolejnymi etapami była Rada Państwa (Reichsrat) w 1883 r. i Izba Panów w 1908 r. Te dalsze etapy działalności nie są już obojętne również dla historyka Galicji. Bachmann wzmiankuje m.in., że w początkach lat osiemdziesiątych Baernreither i Biliński byli kolejnymi referentami projektu systemu pomocy społecznej dla górników. W pracach nad reformą prawa procesowego cywilnego współpracował ściśle z Abrahamowiczem i Pinińskim. Było tych kon-

¹ Por. rec. H. Bretner-Messler, „Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs” t. XXXIII, s. 493—495.

taktów zapewne więcej, ale w studiowanej przez autora literaturze polskich prac naliczyć można zaledwie kilka, co wynikało zapewne z bariery językowej, ale też z przeświadczenia, iż działalność Baernreithera wiąże się głównie z Wiedniem i Pragą.

Przedmiotem szczególnych zainteresowań Baernreithera była polityka socjalna, gospodarka społeczna i współczesna wiedza o państwie. Był on inicjatorem lub aktywnym współuczestnikiem prac ustawodawczych w tych właśnie dziedzinach. Przy jego czynnym udziale przebiegały prace nad ustawodawstwem w zakresie prawa akcyjnego, opieki nad młodzieżą, systemu ubezpieczeń społecznych. Był inicjatorem utworzenia urzędów pracy, Biura Statystycznego, Rady Przemysłowej i wielu innych instytucji społecznych. Cała ta działalność mieściła się w ogólnej koncepcji reformy, której myślą przewodnią było stworzenie nie *Volksstaat* (zgodnie z ideologią socjalistyczną), lecz *Völkerstaat*, zgodnie z radykalno-burżuazyjnymi koncepcjami Partii Socjalno-Politycznej, z której wybitnym działaczem, Eugenem von Philipowiczem przez pewien czas współpracował.

Funkcje państwowe pełnił Baernreither stosunkowo krótko: w roku 1898 przez parę miesięcy piastował w gabinecie Thuna stanowisko ministra handlu, a w latach 1916—1917 zajął stanowisko ministra bez teki w gabinecie Clam Martinitza. Zdaniem cytowanego wyżej recenzenta pracy podjęcie współpracy z Thunem stanowiło ryzyko nie rokujące sukcesów. Na stanowisku ministra nastąpiła weryfikacja teoretycznych założeń Baernreithera, uwidoczniła się sprzeczność między idealistycznymi przesłankami utworzenia społeczeństwa ładu społecznego a realiami społecznymi monarchii Habsburgów.

W tym miejscu zarysowuje się sprzeczność wewnętrzna w odtwarzanej przez Bachmanna osobowości. Charakteryzuje on Baernreithera jako wykształconego prawnika, człowieka inteligentnego i utalentowanego, męża stanu nowocześnie myślącego, występującego przeciw słabościom systemu monarchicznego. Był on jednak równocześnie człowiekiem wielkich ambicji, zamierzał wpływać na bieg wydarzeń, sądził że gdyby stanął na czele rządu nie byłby dopuścił do upadku monarchii, który przypisywał wąskim horyzontom intelektualnym prominentów i nie zrozumieniu przez nich realiów społeczno-politycznych państwa. Przekonanie to, że dogłębna reforma socjalna byłaby w stanie zahamować bieg wypadków historycznych, musi budzić w czytelniku wątpliwości, czy rzeczywiście Baernreither miał kwalifikacje dla piastowania kierowniczych funkcji oraz czy sam nie należał do ludzi nie do końca rozumiejących trendy rozwojowe współczesnego świata.

Joseph Maria Baernreither jest postacią interesującą głównie historyka Austrii i Czech. Tym nie mniej książka Bachmanna, analizując zarówno sylwetkę intelektualną bohatera, jak również realia monarchii, trudny proces zmian ustawodawstwa socjalnego, funkcjonowanie parlamentaryzmu, trochę także kulisy decyzji i posunięć politycznych wnosi wiele interesujących elementów dla historyków badających dzieje Galicji. Inny aspekt, zasługujący również na uwagę, to proponowany przez autora model studium biograficznego. — jeśli nawet nie zostanie w pełni zaakceptowany — zasługuje na odnotowanie.

Julian Bugajski

Philip Noel-Baker, *The First World Disarmament Conference 1932—1933 and why it failed*, Pergamon Press, Oxford — New York — Toronto — Sydney — Paris — Frankfurt [1979], s. XIV, 147.

Problematykę rozbrojeniową często podejmują nauki społeczne, jednakże z reguły są to ujęcia zagadnień najnowszych, mające — co najwyżej — wprowadzenie typu historycznego. Publikacje traktujące o pierwszych próbach instytucjonalizacji rozbrojenia (Haga, Waszyngton, Moskwa, Genewa) należą do rzadkości. Z tym większą uwagą przywitać należy niniejszą publikację dotyczącą organizacji, przebiegu i rezultatów genewskiej Konferencji Rozbrojeniowej. Jest to na poły opracowanie, wzbogacone o obszernie cytaty ze źródeł (stenogramy posiedzeń plenarnych i posiedzeń Komisji Problemowej, dokumenty rekomendacyjne, listy itp.), na poły zaś zapis pamiętnikarski. W istocie autor brał bezpośredni udział w omawianych wyda-